

از دیانت تا شعائر شیعی

نگاهی به نشریات دینی تاریخ معاصر ایران

■ محمود شهبابی
■ ۱۳۲۲

محمود شهبابی در شماره ۱۷ مجله «ایمان» می‌نویسد: «به‌خدا پناه بریم: این همه کشمکش‌ها و نزاع‌ها که تاریخ به خود نشان داده، جز آنچه حقیقتاً به نام خدا بوده، همه برای تحکیم مبانی سیادت و سلطنت و فرمانروایی افرادی معذور به وقوع پیوسته‌اند که افراد بسیاری را یا گول زده یا به وسایلی آنان را مسلوب‌الاختیار ساخته و در راه مقاصد شخصی خویش به کار انداخته و بالاترین سرمایه ایشان را، که زندگانی باشد، نابود و تباہ ساخته‌اند.»

آیین اسلام

■ نصرت‌الله نوربانی
■ ۱۳۲۳ خورشیدی

«آیین اسلام» نشریه مذهبی-سیاسی به زبان فارسی در ایران است که انتشار آن در دهه ۲۰ شمسی آغاز شد. گرایش اصلی این نشریه، دفاع از تشیع و انتقاد از سیاست‌های فرهنگی دوره رضاخان بود. علما و مراجع تقلید از این نشریه حمایت می‌کردند. سیدمحمود طالقانی، میرزاخلیل کمره‌ای و حسینعلی راشد، از جمله نویسندگان این مجله بودند.

پرچم اسلام

■ عبدالکریم فقیهی
■ ۱۳۲۵ خورشیدی

هدف اولیه نشریه «پرچم اسلام» دفاع از اسلام در مقابل جریان‌های انحرافی غیردینی و مفاسد در جامعه بود. عبدالکریم فقیهی در اولین شماره این هفته‌نامه درباره هدف نشریه نوشت: «مرام ما، مبارزه با جهل و بی‌دینی است و آرزوی ما این است که جهان را زیر پرچم قرآن و اسلام زنده و جاوید ببینیم.» او در شماره دیگر از نشریه نوشت: «نظر کلی از نشر این نامه تبلیغ احکام و ترویج دین و نشر افکار حجج اسلام است. از نظر سیاست نیز معتدل و میانه‌رو هستیم.»

امین محمدی‌زاد گزارشگر فرهنگی

مطبوعات در ایران از دو قرن پیش با انتشار روزنامه «کاغذ اخبار» میرزا محمدصالح شیرازی در سال ۱۲۱۵ هجری شمسی پدید آمد. ابتدا به‌نظر می‌رسد که در همان سال‌های ابتدایی با توجه به اهمیت دین اسلام، مطبوعات اسلامی (شیعی) از سوی دولت و مردم منتشر شود ولی ۷۰ سال طول کشید تا اولین مجله اسلامی (شیعی) پدید آمد. اگرچه از همان آغاز روزنامه‌نگاری در ایران، مطالبی درباره دین مبین اسلام- هر چند کوتاه- در برخی نشریات وجود دارد اما مجله «الاسلام» نخستین نشریه اسلامی (شیعی)، در سال ۱۳۲۰ قمری و حدود ۴۰ سال بعد از آن، «ایمان» به‌عنوان اولین مجله تمام‌عیار مذهب تشیع در تهران منتشر شد. این نشریه به علت دفاع از دین اسلام (تشیع) با زبان جدید و در چارچوب دیدگاه‌های پدیدآمده پس از تجربه‌های دوره رضاشاهی، از اهمیت والایی در مطبوعات ایران برخوردار است. نشریه ایمان از سال ۱۳۲۲ تا سال ۱۳۲۴، به صاحب‌امتیازی و مدیرمسئولی «محمود شهبابی» استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران منتشر شد. هر شماره از مجله یک تومان بود و دوره یک‌ساله آن ۱۲ تومان اشتراک‌پذیر بود. دفتر مجله در گذر نوروزخان خیابان بوذرجمهر قرار داشت و نویسندگانی همچون مدرسی چهاردهی، صدرالدین بلاغی، سیدرضا تفرشی، علی‌اکبر شهبابی، حسن سعید و ابوالحسن انصاری با آن همکاری داشتند. در شماره دهم نشریه «ایمان» که دی‌ماه ۱۳۲۳ منتشر شد، مهندس مهدی بازرگان در مطلبی با عنوان «روضه‌خوانی» از صفحه ۱۹ تا ۲۳ نشریه به دفاع از اقامه عزاداری امام حسین (ع) پرداخته است. از دیگر مقالات مشهور نشریه «ایمان» می‌توان به مطلب سید علی‌اکبر برقعه‌ای قمی با عنوان «گواه ایمان راستین» اشاره کرد که در صفحات ۱۰ تا ۱۳ شماره دوازدهم اسفند ۱۳۲۳ منتشر شده است.

این تفاوت که «ایمان» نشریه‌ای ماهانه بود اما «آیین اسلام» به صورت هفتگی منتشر می‌شد. البته چند شماره بیشتر به صورت هفتگی منتشر نشد و پس از آن به صورت ماهانه منتشر شد. اغراق نیست اگر گفته شود که «آیین اسلام» از مهم‌ترین نشریات مذهبی-سیاسی بود که از حمایت علمی و اداری حاج مهدی سراج انصاری نیز برخوردار بود. «آیین اسلام» از نشریاتی بود که به فعالیت‌های انجمن‌ها و گروه‌ها و افراد سیاسی-مذهبی به طور مبسوطی می‌پرداخت و به این دلیل همراه با پرداختن به مقالات دینی قوی، مورد استقبال وسیع مردم قرار گرفت. تأثیرگذاری آن تا حدی بود که حتی مراجع تقلید از وجوهات شرعی برای کمک به آن می‌دادند. افرادی چون محمدباقر کمره‌ای، عطاءالله شهاب پور، میرزا خلیل کمره‌ای، محمدعلی خلیلی و حسینعلی راشد در آن قلم می‌زدند. دفتر نشریه «آیین اسلام» سر پل امیربهادر بود و قیمت آن نیز پنج ریال بود. این نشریه در بخشی از صفحات خود تلگراف‌های وارده را منتشر می‌کرد. این نشریه، جزو نخستین نشریاتی بود که یک خط ثابت تلفن داشت؛ شماره تلفن ۸۹۱۹، به «آیین اسلام» اختصاص داشت.

«پرچم اسلام» هفته‌نامه مذهبی، سیاسی، اجتماعی و ادبی دیگری بود که به مدیریت دکتر «سیدعبدالکریم فقیهی شیرازی»، از سال ۱۳۲۵ تا ۱۳۳۱ شمسی، با هدف «ترویج شعائر اسلام و مبارزه با مزدوران و اجانب» در تهران منتشر می‌شد. دفتر مجله در تهران خیابان (عین‌الدوله، ایران) قرار داشت و شماره تلفن آن ۹۴۳۴ بود. نخستین شماره هفته‌نامه «پرچم اسلام» دوم فروردین ۱۳۲۵ در چهار صفحه در قطع خشتی کوچک منتشر شد. آبونمان (وجه اشتراک) مجله تک‌شماره ۲ ریال و بهای اشتراک سه‌ماهه ۲۰ ریال، شش‌ماهه ۴۰ ریال، سالانه ۸۰ ریال و برای محصلان ۶۰ ریال و خارجه، یک دینار بود. این نشریه در روزهای پنج‌شنبه در چاپ‌خانه «فرهنگ» و «برادران فردین» منتشر می‌شد. «پرچم اسلام» در سال دوم، هر هفته در تیراژ ۶۳۰۰ نسخه توزیع می‌شد و در طول سال‌های متممادی فعالیتش، تلاش قابل‌توجهی جهت ترویج اندیشه‌های دینی و دفاع از دین در برابر اتهامات دیگران داشت. از جمله گرایش‌های آن، دفاع از اسلام و

روحانیت، توجه به واقعیت زمان و ترویج روحیه تحول‌خواهی در حوزه‌های علمیه مراکز تبلیغات دینی بود. بیشتر نویسندگان نشریه «پرچم اسلام»، روحانیون و نیروهای مذهبی بودند که دوران دیکتاتوری ضددینی رضاشاه را درک کرده بودند. این افراد بهترین نویسندگان مذهبی آن دوره بودند که بر اساس تجارب دوره رضاشاه، به دفاع از دین در مقابل جریان‌های مخالف دین و ارزش‌های دینی، که میراث دوره رضاشاه بود، می‌پرداختند. سرمقاله و مقالات اصلی این نشریه که نشان‌دهنده خط‌مشی فکری آن نشریه بود، به تبلیغ و دفاع از دین در مقابل جریان‌های مخالف دین و مفاسد اجتماعی جامعه می‌پرداخت. نشریه «پرچم اسلام» در دوران فعالیتش آثار و نوشته‌های بسیاری از نویسندگان مذهبی در ارتباط با مسائل مذهبی-اجتماعی را منتشر کرد. برخی از این نویسندگان، عبارت‌اند از حاج سیدموسی مازندرانی، منوچهر علانی، عبدالمجید رشیدپور، یحیی فقیهی شیرازی، محمدرضا فاطمی واعظ، سیدمرتضی علم‌الهدی، سیدغلامرضا خسروی، صبا کارزونی، سلطان‌الواعظین شیرازی، سیدمحمدعلی تقوی، سیدمحمدعلی صفیر و میرزا خلیل کمره‌ای.

مجله «جلوه» ماهنامه دینی و فلسفی بود که در واقع به‌عنوان جامعه لیسانسیه‌های دانشکده علوم معقول و منقول شناخته می‌شود. این مجله به مدیریت «محمد شریعت‌زاده مازندرانی» در سال ۱۳۲۴ راه‌اندازی شد و تا سال ۱۳۲۶، انتشار آن ادامه داشت. دفتر نشریه در کوچه آزاد، خیابان فرهنگ قرار داشت و محل فروش نسخه‌های آن، کتاب‌خانه این‌سینا در خیابان شاهرضا بود. شماره دهم از دوره دوم جلوه که خرداد ۱۳۲۶ منتشر شد، حاوی مطلبی با عنوان «سخن‌پرداز» از «محمدتقی دانش‌پژوه» بود که یکی از خواندنی‌ترین مقالات این نسخه‌شناس و کتاب‌شناس مشهور ایرانی به شمار می‌رود.

نشریه «خرَد» در سال ۱۳۲۸ به مدیریت «حسین عمادزاده» منتشر شد. این نشریه خود را ناشر افکار جامعه اخوان اسلامی می‌خواند و در هر شماره خود مطالبی در ارتباط با دیانت اسلامی منتشر می‌کرد. جمله‌ای که در هر شماره بالای نشریه حک